

El baix Maresme l'any 1772 a través de la visita pastoral del bisbe Josep Climent

The baix Maresme in 1772 through the pastoral visit of Bishop Josep Climent O baix Maresme em 1772 na visita pastoral do bispo Josep Climent

Héctor LÓPEZ SILVA¹

Resum: Una de les formes d'exercir el control sobre la diòcesi que tenia el bisbe era la realització d'una visita pastoral a les parròquies que la conformaven. Fruit d'aquesta visita, en sorgia un informe, en el qual es feia constar, entre d'altres, l'estat material de la parròquia, les capellanies, beneficis, oratoris privats existents dintre l'àmbit parroquial, així com la moral dels habitants d'aquesta. La visita pastoral del bisbe Josep Climent que aquí analitzem ens permet copsar els canvis que s'anaven produint al baix Maresme a finals del segle XVIII (amb el sorgiment de noves poblacions com Vilassar de Mar o Montgat), però també l'actitud reformista del bisbe Climent, que queda palesa en els decrets de visita.

Paraules clau: Visita pastoral – Diòcesi – Parròquia – Reformisme – Josep Climent.

Abstract: Through the realization of the pastoral visits, the bishop of the diocese could control the parishes that he had in charge. As a result of these visits a report was written in which we can find information about the structural state of the parishes that were visited, as well as the existence of chapels, *beneficiums*, and private oratories within the parish; but these reports also inform us about the moral estate of the parish. The pastoral visit carried out by bishop Josep Climent allows us to see the changes that were happening at baix Maresme at the end of the eighteenth century, such as the appearance of new towns, but also the reformist attitude that bishop Climent had, which can be seen through the decrees.

Keywords: Pastoral visits – Diocese – Paris – Reformism – Josep Climent.

ENVIADO: 06.10.2019
ACEPTADO: 15.11.2019

¹ E-mail: hlopezsilva.hls@gmail.com.

I. El marc geogràfic, econòmic i social

Imatge 1

El Maresme és una comarca que s'estén des de la Serralada Litoral fins a la mar, i des de la població de Montgat fins a la de Tordera. Ha estat un lloc de pas, des de temps molt antic, seguint les proximitats de la costa. Amb l'establiment de la divisió per corregiments arran dels Decrets de Nova Planta, passà a formar, juntament amb una part de la comarca del Vallès Oriental i del Vallès Occidental, del corregiment de Mataró, amb dos alcaldes majors: un a Mataró i l'altre a Granollers.

En l'àmbit eclesiàstic, però, el Maresme estava dividit entre dos bisbats: Barcelona i Girona. El baix Maresme (fins a les poblacions de Sant Vicenç de Montalt a la part de muntanya i de Caldes d'Estrac a la costa), pertanyia al bisbat de Barcelona, juntament amb les actuals comarques del Barcelonès, Baix Llobregat, Garraf, Vallès Oriental i Occidental, Alt Penedès, Baix Penedès, la part sud-oriental de l'Anoia i alguns pobles al límit oriental del Tarragonès i l'Alt Camp. Tota aquesta extensió territorial estava dividida, al seu torn, en quatre demarcacions o deganats: el de Barcelona (també conegut com a *Oficialato*), el de Piera, el del Penedès i el del Vallès.²

² BARELLA I MIRÓ, Albert. "Un mapa singular: el del Bisbat de Barcelona de Francisco Xavier de Garma (1762)" *In: Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 44, 1997, p. 13-33, p. 15.

Durant el segle XVIII es van produir a la comarca del Maresme alguns fets que ajuden a comprendre el creixement demogràfic que es visqué a finals d'aquest mateix segle. En primer lloc, el Camí Reial, que comunicava Barcelona amb França, va patir una modificació en el seu recorregut, passant per la costa i no per l'interior. Gràcies a aquest primer fet, es van produir una millora en les comunicacions que van permetre distribuir per tota la costa els béns produïts per una incipient industrialització especialitzada en els teixits d'indianes.³ Amb tot, eren la producció de vi i aiguardent i la seva comercialització les grans activitats econòmiques existents al Maresme d'antic. En aquest sentit, un informe de 1786 deixa molt clar com els habitants d'aquesta comarca: “eran dados al tráfico y comercio en términos de abandonar el patrio suelo para enriquecerse”.⁴

Fruit d'aquesta pujança econòmica la població del Maresme anà augmentat durant tot el segle XVIII, si bé aquest creixement ja és palès a finals del segle XVII, quan van començar a sorgir tota una sèrie de veïnats a la costa, formats per gent provinent de les poblacions del rerepaís, molt més segur enfront dels atacs pirates. Així, durant el segle XVII anaren sorgint poblacions com Montgat, Premià de Mar i Vilassar de Mar.⁵ Aquest creixement poblacional va ser especialment intens en aquells nuclis econòmicament més mercantils, com Mataró (que va créixer un 334,2% en el període entre 1553 i 1708), en contrast amb els nuclis de caire més agraris com Dosrius o Canyamars (55,6%), Alella (41,7%) o Sant Andreu de Llavaneres i Sant Vicenç de Llavaneres (24,2%), donant-se algun cas d'un creixement negatiu en algunes poblacions, com Tiana (-26,2%).⁶

Aquesta era la comarca que es va trobar el bisbe Josep Climent durant la visita pastoral que realitzà l'any 1772, una comarca econòmicament dinàmica, on hi havia una gran producció de vi i aiguardent que es comercialitzava a la resta de la Mediterrània, però també al nord d'Europa i a les colònies americanes, fet que va comportar que alguns comerciants s'arrisquessin a instal·lar els primers telers, el que comportaria una primera industrialització. Paral·lelament a aquest creixement econòmic, també es va produir un creixement demogràfic que ja havia arrancat a finals del segle XVI, en part gràcies a l'arribada d'immigrants francesos, però també a la creixent estabilitat a la costa, amb la

³ IGLESIAS FORT, Josep. *La població del Maresme a la llum dels censos generals*. Mataró: edició de la Caixa d'Estalvis Laietana, 1973, p. 60.

⁴ Citat a GIMÉNEZ I BLASCO, Joan. *La província marítima de Mataró. Economia i conflictes socials (1750-1870)*. Mataró: edició de la Caixa d'Estalvis Laietana, 2013, p. 50.

⁵ CAPDEVILA I MUNTADAS, Alexandra. *Quan la terra promesa era al sud. La immigració francesa al Maresme als segles XVI-XVII*. Mataró: edició de la Fundació Iluro, 2014, p. 44.

⁶ *Ibidem*, p. 49.

reducció de les ràtzies dels pirates barbarescos, fet que va comportar un establiment d'un major nombre de població a la costa.

II. El bisbe Josep Climent

Josep Climent, nascut a Castelló de la Plana l'any 1706, és un dels exemples més clars del parajansenisme espanyol, oposat a les doctrines dels jesuïtes, i defensor de la figura del bisbe.⁷ L'arribada de Climent a la seu barcelonina va suposar una eclosió d'aquest parajansenisme, que havia penetrat a Catalunya gràcies a les escoles que els dominics i els agustins hi tenien (especialment a partir de 1767), així com a la Universitat de Cervera (des de 1771); a més, cal tenir en compte que el mateix Climent tenia contactes amb els moviments jansenistes francesos i holandesos (el cercle d'Utrecht), fet que va possibilitar que amb la seva arribada a Barcelona, els postulats jansenistes tinguessin una especial difusió arreu de Catalunya.⁸

La formació intel·lectual de Climent era de caràcter tomista, basada en els comentaris de l'obra de sant Tomàs d'Aquino fets pel pare Gonet.⁹ L'any 1719 havia terminat els seus estudis de lletres i gramàtica, traslladant-se a València, on va obtenir la llicenciatura de Filosofia el 1726 i el doctorat en Teologia el 1727. L'any 1740 és nomenat rector de la parròquia de Sant Bartomeu de València, sent investit com a canonge de la catedral de València l'any 1748¹⁰; des d'aquest càrrec va crear la càtedra *De Locis Theologicis* a la Universitat de València l'any 1764.¹¹

El 1766 fou nomenat bisbe de Barcelona, sumant-se als altres sis bisbes que durant la segona meitat del segle XVIII provenien o de València o de Mallorca¹², i tal com apunta Ramon Corts i Blay, devia ser pel seu antijesuïtisme que se'l proposà des de Madrid per

⁷ CORTS I BLAY, Ramon. "Jansenisme i regalisme a l'època de Carles III. Algunes observacions sobre l'episcopat català: Climent, Armanyà, Amat", In: *Pedrables, Revista d'Història Moderna*, núm. 8, vol. II, 1988, pp.389-402, p. 390.

⁸ *Ibidem*, p. 396.

⁹ ESTEBAN, León. "Josep Climent, canónigo y catedrático ilustrado" In ADELL, Marc (ed). *Josep Climent i Avinent (Castelló de la Plana 1706-1781), bisbe de Barcelona*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2011, pp. 203-216, p. 204.

¹⁰ LLIDÓ HERRERO, Joan. "Contexto socio-religioso del obispo Josep Climent" In ADELL, Marc (ed). *Josep Climent i Avinent (Castelló de la Plana 1706-1781), bisbe de Barcelona*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2011, pp. 233-250, p. 233.

¹¹ ESTEBAN, León, *op. cit.*, p. 208.

¹² BADA ELIAS, Joan. "L'episcopat il·lustrat a la Catalunya de la segona meitat del segle XVIII" In PUIGVERT, Joaquim (ed.) *Bisbes, Il·lustració i jansenisme a la Catalunya del segle XVIII*. Vic: Eumo Editorial, 200, pp. 149-180, p. 151.

a la seu barcelonina¹³, on els jesuïtes tenien una forta presència. Entre 1766 i 1775, quan fou forçat a dimitir, el bisbe Climent mirà de desenvolupar un programa reformista, concretat en la revalorització del paper del rector i de la seva jurisdicció com a motor, en l'àmbit parroquial, dels canvis en els costums de les persones.¹⁴

En aquesta mateixa línia reformista, Climent també es preocupà per la cultura i la renovació pedagògica dintre de la seva diòcesi, fomentant la creació d'escoles primàries gratuïtes a partir de 1767.¹⁵ Una altra de les actuacions reformistes del bisbe Climent fou la de corregir els abusos en el culte, atacant la presència dels elements profans o populars en la processó de Corpus de Barcelona, o establiment l'any 1774 com havia de ser el rés de les 40 Hores.¹⁶

Els últims anys del bisbe Climent a Barcelona estarien marcats per la seva participació en l'apaivagament de la revolta de les Quintes, produïda l'any 1773. La seva intervenció per tal de deslliurar als joves barcelonins de les llistes de les quintes va provocar una reacció a Madrid, des d'on Campomames preparà un dictamen contra Climent, recomanant que se l'allunyés de Barcelona. Per tal de produir aquest allunyament, primer se li va oferir la mitra de Màlaga, però davant les pressions de la cort, Climent presentà la renúncia a la seu barcelonina, al mateix temps que es negava a acceptar la de Màlaga.¹⁷ Un cop produïda aquesta renúncia, es va retirar a Castelló de la Plana¹⁸, on morí el 1781.

III. Les visites pastorals

Tenim constància des del 516, quan es va celebrar un concili a Tarragona, i des del 633, quan es va celebrar el quart concili de Toledo, de la necessitat de dur a terme visites pastorals per tal que el bisbe pugues tenir coneixement de què passava a la seva diòcesi. En ambdós concilis, es recomanava que es realitzessin de forma anual.¹⁹ Amb tot, i a

¹³ CORTS I BLAY, Ramon, *op. cit.*, p. 397.

¹⁴ REIXACH I PUIG, Ramon. *Els orígens de la tradició política liberal catòlica a Catalunya. Mataró, segles XVIII-XIX*. Mataró: edició de la Caixa d'Estalvis Laietana, 2008, p. 256.

¹⁵ CORTS I BLAY, Ramon, *op. cit.*, p. 398.

¹⁶ CORTS I BLAY, Ramon. "La figura episcopal i pública de Josep Climent a Barcelona (1766-1775)" In ADELL, Marc (ed). *Josep Climent i Avinent (Castelló de la Plana 1706-1781), bisbe de Barcelona*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2011, pp. 265-281, p. 267.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 275-276.

¹⁸ LLIDÓ HERRERO, Joan, *op. cit.*, p. 246.

¹⁹ MONJAS, Lluís. "Les visites pastorals: de l'època medieval a la vigília del Concili de Trento" In: PUIGVERT, Joaquim (ed.) *Les visites pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*. Girona:

causa del constant creixement de les diòcesis, amb el sorgiment de noves parròquies, aquesta pràctica de dur a terme visites de forma anual s'anà dilatant en el temps, fins que es va produir una revalorització de la necessitat de fer-ne a partir del segle XIII.²⁰ Les primeres sèries de registres que conservem de visites pastorals són les del bisbat de Barcelona, iniciades l'any 1303 pel bisbe Ponç de Gualba²¹, seguides per les dels bisbats de Girona (també el 1303), Urgell, Tortosa, Vic i València.²²

Durant la celebració del Concili de Trento també es tractà sobre les visites pastorals. En un primer moment, durant la setena sessió (el març de 1547) es va insistir en el fet que els bisbes tenien l'obligació de visitar tots els anys qualsevol església, així com *dar providencia con los oportunos remedios* als problemes que s'hi poguessin trobar.²³ Amb tot, s'accepta que aquesta provisió de celebrar visita de forma anual podia resultar difícil en algunes diòcesis, motiu pel qual es recollí que es poguessin celebrar en un període màxim de dos anys.²⁴ Amb Trento s'introdueixen i remarquen aspectes prou importants, com insistir en la seva rapidesa i eficàcia, tot cercant la mínima pertorbació a la parròquia que es visitava.²⁵

A mesura que anà avançant el segle XVIII, i fruit d'una pertinaç acció dels prelatos en l'aplicació de les disposicions tridentines, la freqüència de temps en la celebració de les visites s'anirà reduint. En el cas del bisbat de Barcelona, la periodicitat de les visites oscil·la entre els quatre i nou anys, mentre que el temps d'estada del bisbe en una població és d'una mitjana d'un dia i mig.²⁶

Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines – Universitat de Girona, 2003, pp. 45-73, p. 45.

²⁰ *Ibidem*, p. 46.

²¹ En aquest sentit, cal destacar l'obra de Mn. Josep Maria Martí i Bonet *Visites Pastorals a la diòcesi de Barcelona (1303-1939)*, Barcelona: edició de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, 2015.

²² MONJAS, Lluís, *op. cit.*, p. 47.

²³ ESGLÉSIA CATÒLICA: *El Sacrosanto y Ecuménico Concilio de Trento*. Barcelona: impremta de Don Ramon Martín, 1847; p. 91.

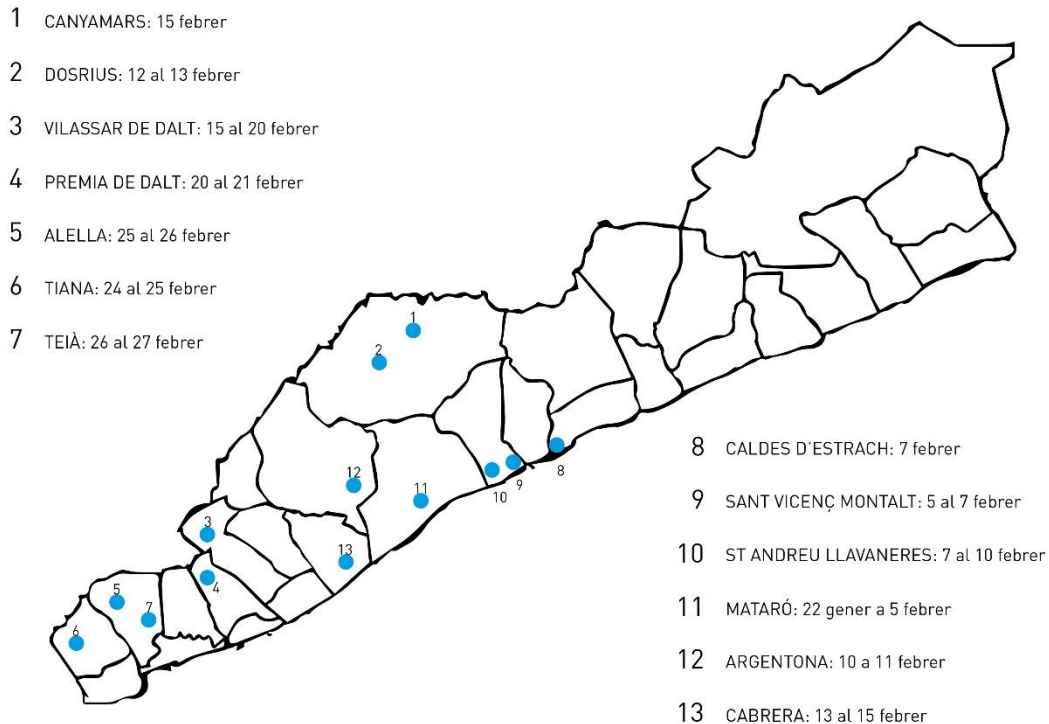
²⁴ *Ibidem*, p. 294.

²⁵ SOLÀ COLOMER, Xavier. *La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines – Universitat de Girona, 2008, p. 23.

²⁶ PEREA, Eugeni. "La reforma en directe: visites canòniques del segle XVIII" In: PUIGVERT, Joaquim. (ed.) *Les visites pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines – Universitat de Girona, 2003, pp. 111-140, pp. 111 i 113.

IV. La visita pastoral de 1772: consideracions prèvies

Imatge 2

Les visites pastorals esdevingueren, per tant, un vehicle perquè el bisbe pogués implantar a la seva diòcesi les reformes que consideres oportunes. Així, el mateix Climent va dir que la visita pastoral serviria per a la *reforma dels costums, aixins dels ecclesiastichs com dels seculars*.²⁷ Prèviament a la celebració de la visita pastoral, que es va iniciar l'any 1771, s'havia fet arribar una circular (el 26 de maig de 1767) a tots els rectors de les parròquies de la diòcesi, per tal que enviessin informes sobre l'estat espiritual de les respectives parròquies.²⁸

Previ a la realització de la visita es realitzava la convocatòria, de la qual s'assabentaven els clergues i els fidels a través d'edictes, que eren llegits durant la missa o els dies festius

²⁷ Citat per CORTS I BLAY, Ramon. "La figura episcopal i pública"..., p. 266.

²⁸ GELABERTÓ, Martí. "Cultura popular y cerimonias religiosas en la Cataluña del siglo XVIII" *In: Pedralbes, Revista d'Història moderna*, núm. 8, vol. II, 1988, pp. 615-623, p. 616.

de precepte.²⁹ En el cas de la visita que ens ocupa, aquest edicte es publicà l'any 1770; en el text introductori se'ns diu que:

[...] nos ha aparegut que debèm fer una visita particular de vostra parròquia: perquè ab major coneixement pugàm pendre aquellas providèncias que més conduecan al logro dels Sants Fins.³⁰

Un cop s'havia publicat l'edicte, s'iniciava pròpiament la visita. En el cas de Barcelona, la comitiva que acompanyava al bisbe, o al visitador en cas que el bisbe n'hagués designat un, solia instal·lar-se en la rectoria d'un poble central, des del qual es feien les visites a les parròquies del voltant.³¹ Mentre es desenvolupava la visita, el bisbe o visitador es preocupava per conèixer tant l'estat material de la parròquia que es visitava, però també de l'estat espiritual.

En aquest sentit, tan important era assegurar-se que les capelles i els ornaments litúrgics es trobaven en un estat decent, com saber quines pràctiques o costums es consideraven contraris als dogmes de l'Església catòlica per tal d'extirpar-los. Fruit de la visita es generaven unes actes, on trobem tots aquests aspectes, però també els decrets de visita, que era on l'autoritat eclesiàstica recollia les mesures necessàries per a continuar amb el programa reformista fixat.³²

V. L'inici de la visita: l'arribada del bisbe

Quan s'havia anunciat que es realitzaria la visita, s'organitzava tota la comitiva que aniria amb el bisbe durant aquesta. En el cas de la visita de l'any 1772, es va començar per Mataró, sent rebut el bisbe Climent a l'entrada de la ciutat per *los reverends vicaris y altres preveres*. Arribat a la rectoria, començà a rebre diverses visites que anaven a retre-li homenatge. Els primers a fer-ho van ser els regidors de l'Ajuntament i els obrers de la parròquia; després vingueren *lo Pare Guàrdia dels Caputxins y altres religiosos; lo Reverend Prior del Convent de Religiosos Carmelites; lo Pare Rector dels Escolapis*; així com sengles representants de les mares abadesses dels convents de carmelites descalces i caputxines que hi havia a la ciutat.³³ A la resta de poblacions visitades, pel fet de ser més reduïdes

²⁹ PEREA, Eugeni, *op. cit.*, p. 116.

³⁰ Decret de visita de l'any 1770.

³¹ PEREA, Eugeni: *op. cit.*, p. 118.

³² *Ibidem*, p. 120.

³³ Arxiu Diocesà de Barcelona (=ADB), visites pastorals, vol. 84 (1771-1772): visita pastoral a Mataró, foli 184^r.

i no comptar amb la presència d'ordes religiosos, la rebuda era dispensada per les autoritats civils.

Tan bon punt s'havia fet aquesta rebuda, el bisbe procedia a entrar a la parròquia, on celebrava una missa durant la qual es recordava el motiu de la visita³⁴, o s'exhortava la població a *afear los vicis y escàndols, ponderant lo molt necessari que és practicar la virtut*³⁵, o animant-los a l'*aborriment dels vicis* per així poder aconseguir *la salvació eterna*.³⁶ Acabada aquesta intervenció, procedia a revisar que les fonts baptismals i el sagrari estiguessin decents.

VI. Altars, capelles i beneficis

Un cop s'havia comprovat el bon estat de les fonts baptismals i del sagrari, es procedia a la visita dels altars de les esglésies, així com el control de les capelles rurals o privades i la revisió dels beneficis establerts a les parròquies visitades.

Quadre 1: sants titulars dels altars parroquials

Personatges divins	18
Verge	29
Sants de la Bíblia	26
Sants del primer mil·lenni	18
Sants recents	18

Elaboració pròpia a partir de la documentació consultada.

Si ens fixem en el quadre, veurem com la majoria dels altars de les capelles parroquials estaven dedicats a la Mare de Déu, sent la Mare de Déu del Roser l'advocació majoritària. Referent al següent grup en quantitat, el de sants de la Bíblia, tret d'alguns altars dedicats a santa Anna i a sant Joaquim, la resta estaven dedicats a diversos apòstols. Després trobem els grups dels sants del primer mil·lenni i els sants recents, dintre els quals hom destaca a sant Sebastià i sant Roc, advocats contra la pesta i les malalties; però també amb sants vinculats a alguns dels oficis més estesos al Maresme: sant Isidre, vinculat amb el món rural; i sant Elm, vinculat al món mariner.

Dintre aquest grup també destaca sant Antoni de Pàdua, així com la presència de dos altars a sants contrareformistes: sant Carles Borromeu (a Mataró) i sant Francesc Xavier (a Vilassar de Dalt). Finalment, en el grup de personatges divins, 15 són altars dedicats

³⁴ *Ibidem*: visita pastoral a Caldes d'Estrac, foli 199^v.

³⁵ *Ibidem*: visita pastoral a Dosrius, foli 206^v.

³⁶ *Ibidem*: visita pastoral a Cabrera, foli 210^v.

al Sant Crist, un altar dedicat al Santíssim Sagrament (a Mataró), un dedicat a sant Miquel (Tiana) i un al sant Àngel Custodi (a Mataró).

Durant la visita també s'havia de revisar l'estat de les capelles rurals o allunyades del nucli urbà. Normalment aquestes visites dintre de la visita les realitzava el secretari que acompanyava al bisbe. En el cas de Mataró, es van visitar les capelles de Sant Martí i Sant Miquel de Mata, la de Sant Jaume de Traià, la de Sant Sadurní de Valdeix (tots veïnats pagesos), i la capella de Sant Simó, situada a la vora del mar.³⁷ A Sant Andreu de Llavaneres s'aprofità per donar l'hàbit d'ermità a Bonaventura Casellas i Soler, a qui s'encarregà de l'ermita de la Mare de Déu de Loreto, donant-li llicència per poder *acaptar per la hermita*.³⁸

En el cas de les capelles visitades a Vilassar trobem dues capelles que acabarien originant al seu voltant nuclis de població que, amb el temps, es van segregar de Vilassar. Ens referim a la capella de Sant Joan (que és l'actual parròquia de Vilassar de Mar) i la del Sant Crist de Cabrils. A la primera hi trobem un altar dedicat a la Mare de Déu del Roser i un altre al Sant Crist, a més de diversos objectes obrats amb plata *que tota és nova y de gust en sa hermosa construcció*. A Cabrils els altars estaven dedicats a la Mare de Déu del Roser, a santa Elena i a sant Antoni de Pàdua, però no devia estar enllestida del tot, ja que el bisbe Josep Climent donà 20 lliures *de charitat* per l'obra de la capella.³⁹

Referent als beneficis, la majoria es trobaven sota l'advocació del sant o sant de l'altar o capella en el qual estaven establerts. Amb tot, hi ha algunes excepcions, com podrien ser els de Mataró, on hi ha beneficis sota l'advocació de sant Ramon de Penyafort, sant Tomàs d'Aquino, sant Romà i la Mare de Déu de la Llàntia⁴⁰; el de Sant Vicenç, on hi havia els beneficis de sant Lluís i de la Sagrada Família⁴¹; a Argentona, on trobem del de la Mare de Déu del Viver⁴²; el de Santa Elena a Cabrera⁴³, o els de la Santa Creu i la Santíssima Trinitat a Vilassar.⁴⁴

Una altra de les preocupacions que es recollia durant la visita era l'estat material de les parròquies i capelles. En algunes ocasions, que una capella es trobés poc decent

³⁷ *Ibidem*: visita pastoral a Mataró, foli 188^v.

³⁸ *Ibidem*: visita pastoral a Sant Andreu de Llavaneres, foli 210^f.

³⁹ *Ibidem*: visita pastoral a Vilassar, foli 215^v.

⁴⁰ *Ibidem*: visita pastoral a Mataró, folis 191^v-192^v.

⁴¹ *Ibidem*: visita pastoral a Sant Vicenç de Montalt, folis 197^r-198^v.

⁴² *Ibidem*: visita pastoral a Argentona, foli 204^f.

⁴³ *Ibidem*: visita pastoral a Cabrera, foli 210^v.

⁴⁴ *Ibidem*: visita pastoral a Vilassar, foli 214^f.

implicava que es retirés la llicència per poder-hi dir missa, com passa amb una capella situada a la rectoria de Sant Andreu⁴⁵, o en el cas d'una capella privada, on es va retirar la llicència a causa de la forta humitat que hi havia.⁴⁶ També cabia la possibilitat que dos retaules estiguessin tan junts que es molestessin si es deia missa de forma simultània. És el cas dels altars de Sant Jaume i del Sant Crist de la parròquia de Vilassar, on es va manar que el primer fos: “acostat a la porta del cementiri, pera que d'est modo queden los dos altars desenvarasats”.⁴⁷

En altres ocasions, el que es demanava era que es fes un manteniment dels altars. És el cas d'altars com el de Sant Sebastià d'Argentona, on es va manar que: “se adove la pintura y altar y se pose la corresponent tarima y se componga bé y decentment”.⁴⁸

De nou, durant la visita a Sant Andreu de Llavaneres es troba que l'estat de tota l'església no és l'adequat per tal de: “socórrer las necessitats espirituals del numerós Poble tant distant de ella”. Per aquest motiu s'estava edificant una nova església, que va ser sufragada, en part, pel bisbe: “luego que tingam noticia de haver comensat la referida fàbrica”.⁴⁹

Situació similar trobem a Dosrius, on es troba que l'església estava *molt desabrigada*. Per tal de posar solució a aquest fet, es va manar la construcció d'un envà que servís per tapar la volta de la sagristia, així com la instal·lació d'una vidriera per tapar la finestra del mateix espai.⁵⁰

Finalment, un altre aspecte que calia tenir en compte dintre l'estat de les esglésies era el de les sepultures existents al seu interior. A Vilassar es manà retirar les sepultures *tres palms al menos* dels altars de les Santes Relíquies, Sant Crist i Sant Francesc Xavier, per pertorbar durant les misses. També a Vilassar, es va manar que: “totas las pedras sepulcrales hi ha [...] que estan mogudes y ajustades se compongan o muden”.⁵¹

⁴⁵ *Ibidem*: visita pastoral a Sant Andreu de Llavaneres, foli 201^v.

⁴⁶ *Ibidem*: visita pastoral a Premià de Dalt, foli 230^v.

⁴⁷ *Ibidem*: visita pastoral a Vilassar, foli 215^v.

⁴⁸ *Ibidem*: visita pastoral a Argentona, foli 205^r.

⁴⁹ *Ibidem*: visita pastoral a Sant Andreu de Llavaneres, folis 202^v-202^r.

⁵⁰ *Ibidem*: visita pastoral a Dosrius, foli 207^r.

⁵¹ *Ibidem*: visita pastoral a Vilassar, foli 216^v.

VII. Els ornaments litúrgics

Durant la visita també calia assegurar-se que els ornaments litúrgics, necessaris per a les celebracions, estiguessin en un bon estat. En el cas de la parròquia de Mataró, a banda de la visita a les *alaxas y ornaments* que es trobaven a la sagristia major, també s'hagueren de visitar els que es trobaven a les sagristies de les capelles de la Mare de Déu dels Dolors, Mare de Déu del Roser, Mare de Déu de la Mercè i Santíssim Sagrament, *trobant en ella lo necessari*. Tanmateix, i a causa de l'elevat nombre de sacerdots que hi havia a la parròquia: “diferents residents manifestaren los calces y ornaments propis, que se trobaren decents”.⁵²

Però no sempre es trobaven en bon estat. En el cas de Dosrius s'hagué de manar que es tornés a daurar: “la copa del calis gran y adovar los bonys [que] té la patena”.⁵³ En arribar a Alella, es va manar que: “se adobe lo calis de la casa Planella”⁵⁴, on hi havia una capella privada. En la visita a Teià, l'estat deuria ser tant pobre que es donaren 25 lliures: “...per adovar lo sacrari, afegint-hi 25 més per adovar y compondre lo del Masnou”⁵⁵, una altra capella que, amb el temps, esdevindria parròquia.

VIII. Els llibres parroquials

Un cop s'havia revisat l'estat material de l'església visitada, així com l'estat dels ornaments litúrgics, es procedia a la revisió dels llibres parroquials. En els casos de Mataró i Sant Vicenç, després d'haver visitat els llibres de baptismes, matrimonis i òbits, es manava que: “es formàs un llibre apart per anotar en ell las confirmacions”.⁵⁶

En el cas de Mataró, a més, també es van revisar els llibres de comptes de l'Hospital, i després de comprovar que tot el que es trobava anotat era correcte, es donaren 25 lliures *de subsidi*.⁵⁷ Les bones formes de dur els llibres també quedaven registrades durant la visita. En el cas de Sant Vicenç, després d'haver revisat els llibres de rendes, celebracions i fundacions, s'anotà en l'acta de la visita que: “tots los llibres estaban currentes y consta per ells ques cumple tot ab gran cuydado”.⁵⁸

⁵² *Ibidem*: visita pastoral a Mataró, foli 186^r.

⁵³ *Ibidem*: visita pastoral a Dosrius, foli 207^v.

⁵⁴ *Ibidem*: visita pastoral a Alella, foli 231^v.

⁵⁵ *Ibidem*: visita pastoral a Teià, foli 232^v.

⁵⁶ *Ibidem*: visites pastorals a Mataró (foli 186^v) i Sant Vicenç (foli 197^r).

⁵⁷ *Ibidem*: visita pastoral a Mataró, foli 193^v.

⁵⁸ *Ibidem*: visita pastoral a Sant Vicenç, foli 197^r.

També es dóna el cas d'aprofitar la visura dels llibres parroquials per introduir modificacions en l'estructura parroquial. En aquest sentit, cal destacar la disposició que es va fer durant la visita a Argentona, on el bisbe Climent manà que s'escrigués, en el llibre de l'obra, la necessitat que: “de assí en avant se ellegisen dos obrers”.⁵⁹

IX. L'educació

Com ja hem vist anteriorment, una de les preocupacions de Climent va ser la de l'educació dels joves. Aquesta preocupació també queda reflectida en el decret que donà inici a la visita, ja que si recull la voluntat del bisbe d'assegurar-se que els mestres: “tenen bones costums y la suficiència que requereix per dar una christiana educació als minyons”.⁶⁰ No ha d'estranyar, doncs, que aquesta preocupació es veies reflectida en les actes de visita de les diverses parròquies.

En el cas de Mataró, l'educació era confiada als pares de l'Escola Pia de Santa Anna, que havien fundat un convent-escola l'any 1737. Amb tot, Climent es va preocupar d'anar a veure l'escola, repartint llibres entre els nois, que els havien de servir per aprendre a llegir, però també: “lo modo ab que deuen moderar sa vida y costum”.⁶¹

A les parròquies de Sant Vicenç, Sant Andreu, Premià i Tiana, les úniques en els quals se'ns esmenta que hi hagués algú dedicat a l'educació dels infants, a banda del repartiment de llibres entre els nens, el bisbe també hagué d'examinar als encarregats d'exercir la docència. A Sant Vicenç l'encarregat era Salvador Tuñí, cirurgia, a qui es va trobar *hàbil y capàs* d'exercir aquest càrrec.⁶² A Sant Andreu, l'ensenyança requeia en el reverend Francesc Sans, qui impartia les classes en una petita capella dedicada a aquest sant.⁶³ A Premià s'aprofità per examinar a Francesc Roldós, a qui la documentació es refereix com a *mestre de minyons*.⁶⁴

Finalment, a Tiana l'educació requeia en un franciscà, fra Llorenç Pallarés, a qui es donaren *llibret y exemples* per repartir entre els seus alumnes.⁶⁵

⁵⁹ *Ibidem*: visita pastoral a Argentona, folis 204^v-204^f.

⁶⁰ Decret de visita de l'any 1770.

⁶¹ ADB, visites pastorals, vol 84. (1771-1772) visita a Mataró, foli 188^v.

⁶² *Ibidem*: visita pastoral a Sant Vicenç, foli 198^v.

⁶³ *Ibidem*: visita pastoral a Sant Andreu, foli 202^v.

⁶⁴ *Ibidem*: visita pastoral a Premià, foli 219^v.

⁶⁵ *Ibidem*: visita pastoral a Tiana, foli 224^f.

X. Els convents de monges

Mentre que els convents de frares i monjos estaven subjectes al control directe de l'orde religiós al qual pertanyien, no succeïa el mateix amb els convents de monges, ja que aquesta també havien de ser visitats pel bisbe, com també per un visitador nomenat per l'orde religiós en qüestió. En el cas del baix Maresme, només n'existien a Mataró: un de monges carmelites i l'altre de monges caputxines.

Referent al convent de monges carmelites, gràcies a la visita pastoral de 1735 sabem com es veié afectat pel constant creixement de la ciutat, ja que un dels decrets que es promulgaran durant aquesta visita instarà a la mare abadessa del convent que faci finalitzar una causa existent a la Reial Audiència sobre la urbanització del que esdevindria carrer de Santa Teresa. La preocupació era que algunes de les cases projectades quedaven massa a prop dels murs del convent, el que podria trencar la clausura d'aquest.⁶⁶ L'any 1742 l'abadessa del convent de les monges carmelites escriuria una carta, que quedaria inserida en la visita d'aquell any, per la qual, i en virtut a unes butlles apostòliques a favor del seu orde, el convent quedava subjecte exclusivament a l'orde de Carmelites Descalces, passant a ser els encarregats de dur a terme la visita el Pare Provincial, el Pare Guàrdia i el Definidor d'aquest orde.⁶⁷

Quant a les monges caputxines, la primera visita que en fa referència és la de l'any 1742, un any després de l'establiment de la primera comunitat. En aquesta visita es detallen els altars presents en l'església: el de la Mare de Déu de l'Assumpció (altar major); Sant Joan Baptista; Sant Francesc d'Assís; Mare de Déu del Bonviatge; i un quadre de la Venerable Àngela Serafina.⁶⁸ Durant aquesta mateixa visita també es farà un inventari de tots els ornaments litúrgics de l'església, així com de totes les persones que formaven part de la comunitat.⁶⁹

De la visita pastoral realitzada pel bisbe Josep Climent al convent de les monges caputxines l'any 1772 ens interessen especialment tres decrets. En virtut del primer, es manava a les monges que dos cops l'any llegissin al refetor el catecisme: “peraque ninguna religiosa pugua olvidarse”.

El següent decret es refereix al govern de la comunitat de monges. En virtut d'aquest decret, s'instava a la mare abadessa que: “no prenga resolució de importància en lo

⁶⁶ ADB, visites pastorals, vol. 76 (1735); foli. 12^v.

⁶⁷ ADB, visites pastorals, vol. 79 (1742); foli 23^v-23^r.

⁶⁸ *Ibidem*, foli 19^r.

⁶⁹ *Ibidem*, folis 20^v-21^r.

espiritual ni en lo temporal” sense a ver consultat amb les dues discretes. Finalment, i per tal de fer el convent autosuficient, s’instava a la mare abadessa que ordenés als germans llecs del convent (un total de cinc) o a algun pagès, a què tinguessin cura de l’hort del convent, fent que les monges estiguessin abastides de la fruita i hortalisses necessàries per a la seva subsistència.⁷⁰

XI. Els decrets

L’últim aspecte que es recollen en les visites eren els decrets, destinats a millorar l’estat material o espiritual de la parròquia visitada. A Mataró el primer decret anava destinat al sagristà, a qui s’encarregà que cuides que els sacerdots que estiguessin a la sagristia es comportessin: “ab tota compustura, decència y silencio”.

Tanmateix, i preocupat per la manutenció dels sacerdots, s’ordenà que se n’escollís a un perquè fes de zelador i vigiles de les distribucions monetàries que es donaven cada final de mes. Finalment, i referent a l’assistència als oficis, es manava al rector: “que arregle la hora pròpia en què se canten las horas per així facilitar-ne l’assistència”.⁷¹

Referent a les festivitats, com podria ser en el cas de Cabrera, s’ordenava la suspensió d’una processó que anava des de la parròquia fins a la capella de Sant Cristòfol del veïnat de Cabrils, per quedar fora de la demarcació parroquial pròpia.⁷² També es donava el cas de la modificació d’alguns costums. A Vilassar, per exemple, es va manar que el repartiment de coques que es feia el Dissabte de Rams fos finançat mitjançant recaptés entre els veïns, i no mitjançant el bací de les Ànimes, com era costum. També a Vilassar, es prohibia que es toquessin les campanes el dia dels Sants Innocents, ja que es feia: “alguna bulla perquè los cristians mal instruïts pensen se fa obsequi als Sants Innocents”.⁷³

Aquesta preocupació per instruir al poble també es veuen en dos decrets emesos per a Premià. En el primer d’aquests, s’exhortava al rector a què en totes les misses amonestés al poble sobre les festes i dejunis de la setmana, així com a la lectura en comunitat d’una part de la doctrina cristiana. Tanmateix, també es manava la formació d’un llistat, en llengua vulgar, on quedessin recollides totes les festivitats en les quals no es podia oir missa.⁷⁴

⁷⁰ ADB, visites pastorals, vol 84. (1771-1772) visita a Mataró, folis 174^r-175^v.

⁷¹ *Ibidem*, visita a Mataró, foli 194^r.

⁷² *Ibidem*, visita a Cabrera, foli 211^r.

⁷³ *Ibidem*, visita a Vilassar, foli 216^r.

⁷⁴ *Ibidem*, visita a Premià, foli 230^v-230^r.

Un últim aspecte a destacar dels decrets d'aquesta visita és el fet que en els casos d'Argentona i Cabrera es va manar que els cementiris, que quedaven a redós de l'església, quedessin tancats i resguardats per tal d'evitar profanacions de les tombes. En el cas d'Argentona, a més, el bisbe va entregar 20 lliures per facilitar l'obra, però també donà permís a la població per a poder treballar-hi dues hores els dies festius, guanyant 40 dies d'indulgència per aquesta tasca.⁷⁵ En el cas de Cabrera només s'especifica l'entrega de 20 lliures per tal de finançar les obres de tancament.⁷⁶

Fonts

Arxiu Diocesà de Barcelona, sèrie “visites pastorals”: volum 76 (1735); volum 79 (1742); volum 84 (1771-1772).

Edicte del Il·lustríssim bisbe de Barcelona per la publicació de la visita de las Iglesias Parroquials d'esta Ciutat (1770). El Sacrosanto y Ecuménico Concilio de Trento. Barcelona: imprenta de Don Ramon Martín, 1847.

Bibliografia

BADA ELIAS, Joan. “L'episcopat il·lustrat a la Catalunya de la segona meitat del segle XVIII” *In* PUIGVERT, Joan (ed.) *Bisbes, Il·lustració i jansenisme a la Catalunya del segle XVIII*. Vic: Eumo Editorial, 2000, pp. 149-180.

BARELLA I MIRO, Albert. “Un mapa singular: el bisbat de Barcelona de Francisco Xavier de Garma (1762)” *In: Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 44, 1997, pp. 13-33.

CAPDEVILA I MUNTADAS, Alexandra. *Quan la terra promesa era al sud. La immigració francesa al Maresme als segles XVI-XVII*. Mataró: Fundació Iluro, 2013.

CORTS I BLAY, Ramon. “Jansenisme i regalisme a l'època de Carles III. Algunes observacions sobre l'episcopat català: Climent, Armanyà, Amat” *In: Pedralbes, Revista d'Història Moderna*, núm. 8 (vol. II), 1988, pp. 389-402.

CORTS I BLAY, Ramon. “La figura episcopal i pública de Josep Climent a Barcelona (1766-1775)” *In* ADELL, Marc (ed.) *Josep Climent i Avinent (Castelló de la Plana 1706-1781) bisbe de Barcelona*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2011, pp. 265-281.

ESTEBAN, León. “Josep Climent, canónigo y catedrático ilustrado” *In* ADELL, Marc (ed.) *Josep Climent i Avinent (Castelló de la Plana 1706-1781) bisbe de Barcelona*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2011, pp.203-216.

GELABERTÓ, Martí. “Cultura popular y cerimonias religiosas en la Cataluña del siglo XVIII”, *In: Pedralbes, Revista d'Història Moderna*, núm. 8 (vol. II), 1988, pp. 615-623.

GIMÉNEZ I BLASCO, Joan. *La província marítima de Mataró. Economia i conflictes socials (1750-1870)*. Mataró: edició de la Caixa d'Estalvis Laietana, 2013.

⁷⁵ *Ibidem*, visita pastoral a Argentona, foli 205^r.

⁷⁶ *Ibidem*, visita pastoral a Cabrera, foli 211^r.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 10 (2019/2)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jun-Dez 2019/ISSN 1676-5818

- IGLESIAS FORT, Josep. *La població del Maresme a la llum dels censos general*. Mataró: edició de la Caixa d'Estalvis Laietana, 1973.
- LLIDÓ HERRERO, Joan. “Contexto socio-religioso del obispo Josep Climent” In ADELL, Marc (ed.) *Josep Climent i Avinent (Castelló de la Plana 1706-1781) bisbe de Barcelona*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2011, pp. 233-250.
- MONJAS, Lluís. “Les visites pastorals: de l'època medieval a la vigília del Concili de Trento” In PUIGVERT, Joaquim (ed.) *Les visites pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*. Girona: Associació d'Història Rural de les comarques Gironines – Universitat de Girona, 2003, pp. 45-73.
- PEREA, Eugeni. “La reforma en directe: visites canòniques del segle XVIII” In PUIGVERT, Joaquim (ed.) *Les visites pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*. Girona: Associació d'Història Rural de les comarques Gironines – Universitat de Girona, 2003, pp. 111-140.
- REIXACH I PUIG, Ramon. *Els orígens de la tradició liberal catòlica a Catalunya. Mataró, segles XVIII-XIX*. Mataró: edició de la Caixa d'Estalvis Laietana, 2008.
- SOLÀ COLOMER, Xavier. *La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*. Girona: Associació d'Història Rural de les comarques Gironines – Universitat de Girona, 2008.